

gu i oceny stopnia szkodliwości dla środowiska różnych przedsięwzięć w Arktyce (AMAP) oraz ochrony arktycznej flory i fauny (CAFF).

Konferencje Nauk Arktycznych są międzydiscyplinarnymi spotkaniami międzynarodowej społeczności naukowej zaangażowanej w badaniach Arktyki, zwoływane przez IASC w celu dokonywania okresowych przeglądów stanu nauk arktycznych oraz wskazywania ich kluczowych celów i zadań. Rada IASC postanowiła zwołać pierwszą Konferencję Nauk Arktycznych w 1997 r. pod roboczym hasłem: „Priorytety nauk arktycznych”.

Sekretariat IASC mieści się w Oslo w Norwegii, pod następującym adresem pocztowym:

International Arctic Science Committee
Middelthuns gate 29
Post Office Box 5072 Majorstua
0301 Oslo, Norway

Zadaniem Sekretariatu jest świadczenie usług biurowych oraz udzielanie informacji wszystkim organom IASC. Sekretarzem Wykonawczym IASC jest obecnie Norweg dr Odd Rogne. Pomimo krótkiego okresu istnienia, Sekretariat IASC zdołał rozwinąć szeroką działalność informacyjno-wydawniczą. Pod powyższym adresem można na zamówienie otrzymać bezpłatnie wiele cennych i interesujących wydawnictw IASC o tematyce arktycznej.

Jacek Machowski

Uniwersytet Warszawski
Instytut Prawa Międzynarodowego
05-120 Legionowo, ul. Kwiatowa 139

REGULACJE PRAWNE OCHRONY ŚRODOWISKA ANTARKTYCZNEGO

(Madrycki Protokół do Układu w sprawie Antarktyki
dotyczący Ochrony Środowiska, 4.X.1991)

W dniu 4 października 1991 r., na końcowym posiedzeniu XI Specjalnej Narady Konsultacyjnej Układu Antarktycznego w Madrycie, otwarto do podpisu (w terminie do 3.X.1992 w Waszyngtonie) *Protokół do Układu w sprawie Antarktyki dotyczący Ochrony Środowiska*¹, zawierający szczegółowe regulacje prawne w zakresie kompleksowych środków ochrony antarktycznego środowiska oraz zależnych i związanych z nim ekosystemów.

Niezwykle interesująca i charakterystyczna dla atmosfery panującej obecnie wewnątrz Systemu Układu Antarktycznego (SUA) jest geneza tego instrumentu

prawa międzynarodowego², który w sposób demonstracyjny, przeciwstawiono otwartej do podpisu 2.VI.1988 r. w Wellington (Nowa Zelandia) Konwencji w sprawie Regulacji Działalności w zakresie Antarktycznych Zasobów Mineralnych³. Celem tej kontrowersyjnej Konwencji było wcześniejsze uregulowanie zasad przyszłej eksploatacji bogactw mineralnych Antarktyki w taki sposób, aby zawczasu zapobiec dewastacji jej środowiska.

Przygotowując w rekordowym czasie niespełna roku obszerny i skomplikowany tekst Protokołu, przewidującego 50-letnie moratorium i bezwzględny zakaz jakiegokolwiek eksploatacji antarktycznych zasobów mineralnych, jego autorzy zniweczyli praktycznie wyniki sześcioletnich żmudnych i kontrowersyjnych rokowań nad Konwencją, która prawdopodobnie nigdy nie wejdzie w życie. Jednocześnie, nadali oni Protokołowi charakter sztandarowego symbolu walki o czystość antarktycznego środowiska.

To poświęcenie zamiarów eksploatacji bogactw mineralnych na rzecz eksploracji i ochrony środowiska antarktycznego, było wynikiem radykalnych przesunięć w układzie sił i antagonistycznych interesów wewnątrz SUA oraz rezygnacji z jego dotychczasowego ekskluzywnego charakteru. Nastąpiło to pod wpływem istotnych przemian w stosunkach międzynarodowych na przełomie lat 80-tych i 90-tych oraz nasilenia się presji na ten System z zewnątrz, w szczególności ze strony krajów rozwijających się oraz społecznych ruchów ekologicznych.

Te głębokie przemiany i nowe tendencje znalazły wyraz w treści postanowień Madryckiego Protokołu, składającego się z 27 artykułów, jednego załącznika i pięciu aneksów.

Na mocy art. 2, Strony Protokołu zobowiązały się do „kompleksowej ochrony antarktycznego środowiska oraz zależnych i związanych z nim ekosystemów, przekształcając jednocześnie Antarktykę w rezerwat przyrody, przeznaczony dla pokoju i nauki.”

W obszernym art. 3, zawierającym „zasady ekologiczne”, stwierdza się, iż „działania na obszarze Układu Antarktycznego powinny być planowane i prowadzone tak, aby ograniczyć ich szkodliwy wpływ na środowisko Antarktyki oraz zależne i związane z nim ekosystemy.” (art. 3 § 1a). W tym artykule, odwołującym się do metod monitoringu, ze szczególną mocą podkreślono parokrotnie potrzebę przestrzegania zasad ochrony środowiska nie tylko w toku realizacji, ale już na etapie planowania działań w Antarktyce. Służyć ma temu uprzednia „ocena wpływu na środowisko”, której poświęcono cały art. 8 oraz Aneks I⁴. Na podstawie tej trzystopniowej oceny „działalność określa się jako mająca: a) mniej aniżeli niewielki lub przejściowy wpływ, b) niewielki lub przejściowy wpływ, lub c) bardziej aniżeli niewielki lub przejściowy wpływ.” (art. 8). Szczegółową procedurę zastosowania oceny środowiskowej, zwłaszcza w procesie planowania działalności, przedstawiono obszernie w Aneksie I.

W dalszych artykułach Protokołu określono zasady powołania (art. 11) i funkcjonowania (art. 12) Komitetu Ochrony Środowiska, którego zadaniem

jest „dostarczanie rad i formułowanie zaleceń dla Stron w zakresie wykonania postanowień Protokołu.”

Kolejne artykuły traktują o inspekcji realizowanej przez obserwatorów, których zadaniem jest kontrola przestrzegania postanowień Protokołu (art. 14), o sposobach reagowania na zagrożenia ekologiczne (art. 15), o odpowiedzialności za szkody spowodowane w środowisku antarktycznym (art. 16) oraz o załatwianiu sporów (art. 18-20). Do Protokołu dołączono Załącznik (*Schedule to the Protocol*) zawierający przepisy procedury arbitrażowej stosowanej w regulowaniu sporów. Ponadto Protokół zawiera pięć aneksów, a mianowicie: Aneks I – Ocena wpływu na środowisko, Aneks II – Ochrona antarktycznej fauny i flory, Aneks III – Usuwanie i zagospodarowanie odpadów, Aneks IV – Zapobieganie zanieczyszczeniom morza oraz Aneks V – Ochrona i zagospodarowanie Obszaru (Układu Antarktycznego).

W Układzie Antarktycznym z 1959 r., sprawy ochrony środowiska potraktowano tak marginesowo, iż praktycznie można uznać, że zostały one, w dzisiejszym ich rozumieniu pominięte. Protokół Madrycki został zatem pomyślany jako kompleksowa kodyfikacja licznych postanowień o ochronie środowiska rozproszonych dotąd w nie wiążących prawnie zaleceniach kolejnych Spotkań Konsultacyjnych, przy jednoczesnym nadaniu im mocy prawnej.

Ekspansja działalności człowieka powoduje coraz to nowe zagrożenia dla środowiska antarktycznego. Przenosząc więc z ogólnie sformułowanego Protokołu postanowienia szczegółowe do aneksów, jego autorzy nadali temu kompleksowemu instrumentowi prawa międzynarodowego charakter otwarty, umożliwiając jednocześnie jego stałe uzupełnianie, w miarę narastających potrzeb. Np. Aneks V, zawierający zasady i procedurę ustalania obszarów ścisłej ochrony (ASPA's) oraz obszarów objętych planem operatywnym (ASMA's), porządkujący i zastępujący dotychczasowy system obszarów chronionych, został przyjęty już po posiedzeniu madryckim, na XVI Spotkaniu Konsultacyjnym Państw Układu Antarktycznego w Bonn (7-18.X.1991).

Na tym samym Spotkaniu wytyczono przyszłe kierunki rozwoju regulacji prawnych ochrony środowiska antarktycznego, przewidując opracowanie kolejnych aneksów do Protokołu. Dużo uwagi poświęcono w Bonn zagrożeniom środowiska antarktycznego, wynikającym ze zorganizowanej i indywidualnej turystyki, ustalając, iż ochrona przed nimi będzie treścią następnego aneksu, przygotowywanego już przez grupę ekspertów do zatwierdzenia na XVII Spotkaniu Konsultacyjnym w listopadzie 1992 r. w Wenecji.

Przedmiotem negocjacji przyszłych Spotkań mają być zasady odpowiedzialności materialnej (*liability*) za szkody spowodowane w środowisku antarktycznym, które również będą treścią kolejnego aneksu Protokołu Madryckiego.

Opracowanie Protokołu Madryckiego – w przygotowaniu którego uczestniczyli przedstawiciele Polski: amb. Janusz Mickiewicz, prof. dr hab. Krzysztof Birkenmajer i prof. dr hab. Stanisław Rakusa-Suszczewski – stanowi zasadniczy

zwrot w ewolucji podejścia do regulacji prawnych ochrony środowiska antarktycznego. Członkowie SUA przebyli długą drogę od zignorowania problematyki ochrony środowiska w Układzie Antarktycznym z 1959 r., poprzez nie mające mocy prawnej zalecenia uchwalane od 1961 r. na Spotkaniach Konsultacyjnych oraz incydentalne konwencje o ochronie fok antarktycznych (1972) i żywych zasobów morskich Antarktyki (1980), do kompleksowego i prawnie wiążącego oraz perspektywicznego Madryckiego Protokołu z 1991 r. o ochronie antarktycznego środowiska oraz zależnych i związanych z nim ekosystemów.

Pomimo, iż Madrycki Protokół z 1991 r., zarówno pod względem formy, jak też treści, korespondował z celami i zadaniami Światowej Konferencji ONZ „Środowisko i Rozwój” (Szczyt Ziemi „Brazylia’92”), obradującej w czerwcu 1992 r. w Rio de Janeiro, Strony Układu Antarktycznego z motywów politycznych sprzeciwiły się próbom włączenia do porządku dziennego tej konferencji problematyki ochrony środowiska antarktycznego.

Przypisy

¹ Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty, Dok. XI ATSCM/2/3/2 – 3.X.1991.

² Machowski J., Stan i propozycje regulacji prawnych ochrony środowiska antarktycznego, XVIII Sympozjum Polarne, Świnoujście 1991, Abstrakty, s. 25 i 65-66.

³ Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities, Dok. AMR/SCM/88/78 – 2.VI.1988.

⁴ Annex I – Environmental Impact Assessment – Dok. XI ATSCM/2/3/3 – 3.X.1991.

Jacek Machowski

Uniwersytet Warszawski
Instytut Prawa Międzynarodowego
05-120 Legiono, ul. Kwiatowa 139

SYSTEM UKŁADU ANTARKTYCZNEGO

W dniach 7-18.X.1991 r. obradowała w Bonn (RFN) Narada Konsultacyjna Układu Antarktycznego z udziałem Delegacji polskiej w składzie: amb. Janusz Mickiewicz, dyrektor Departamentu Prawno-Traktatowego MSZ (przewodniczący) oraz prof. dr hab. Krzysztof Birkenmajer, przewodniczący Komitetu Badań Polarnych PAN (członek delegacji).

W wyniku obrad przyjęto 13 zaleceń, dotyczących następujących zagadnień:

Zal. XVI-1 – **Wymiana informacji** – przewiduje objęcie wewnętrznych aktów prawnych dotyczących realizacji postanowień Układu Antarktycznego i zaleceń Narad Konsultacyjnych, obowiązującym systemem wymiany informacji.